

בדין מזבח מקדש מדעת או אף שלא מדעת [דף פ"ג ע"א]

ר' עמיחי מרקוס

ולפי זה אם יעלו הפסולין בטעות, היינו: שלא בכוונת הקטרה - לא יתקדשו. **ה'שפת אמת'** לומד כך בב' מקומות במכילתין. בפרק ראשון [דף י"ד ע"א] מביאה הגמרא שיטת ר' יהודה שכל רצפת העזרה בין האולם והמזבח מקודשת, ואפשר להקטיר עליה כעל המזבח עצמו³. ושואלים שם תוספות [ד"ה תוך עזרה]: לפי ר' יהודה לא מובן איך יתקיים הדין שבפסולין אם ירדו מהמזבח לא יעלו⁴, שהרי לשיטתו אין בעצם אף פעם מציאות של 'ירידה', כי גם כשירד על הרצפה זה נחשב כאילו הוא עדיין על המזבח? מדקדק השפ"א: למה שואלים תוספות רק על 'אם ירדו לא יעלו', הרי לר' יהודה לכאורה גם לא שייך 'אם עלו לא ירדו', כי תמיד זה נחשב כמציאות של 'עלו' על רצפת העזרה? מחדש השפ"א: אם נאמר - ע"פ הכלל הנ"ל ש'כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת' - שגם במזבח כל דין 'אם עלו לא ירדו', הוא רק כשהעלם מלכתחילה לשם הקטרה, מה שאין כן אם

תנינן בריש פ"ט דזבחים: "המזבח מקדש את הראוי לו", ומפרש רש"י: "אפילו דבר פסול שעלה למזבח קדשו המזבח ליעשות לחמו ואין מורידין אותו". דין זה נתחדש מהאמור בפסוק [שמות כ"ט, ל"ז] "והיה המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח יקדש"¹.

ויש להבין מה חידשה התורה בדין זה: האם הכוונה היא שבכל מצב בו עלה דבר הראוי להתקדש, אפילו אם עלה למזבח בטעות או מכל סיבה אחרת אף בלא כל כוונת הקטרה, שהמזבח יקדשו ולא יהיה אפשר להורידו, או שמא אין המזבח מקדש כי אם במצב שעלה לשם הקטרה, אלא שאחר שעלה התברר שהוא פסול.

במסכת מנחות [דף ז' ע"א] קובע ר' יוחנן: "כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת", ומפרש רש"י: "אדעתא דליקדיש"². ומצאנו באחרונים שרצו ללמוד מקביעה זו שיש להקיש בין כלי שרת והמזבח, וכשם שכלי שרת אין מקדשין אלא מדעת כך גם המזבח,

1. הגמרא בדף פ"ג ע"ב מביאה זאת בברייתא לדעת ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא, ומרש"י פ"ג: ד"ה 'ואחרינא' עולה שגם רבן גמליאל ור' יהושע, שבמשנה הביאו את הפסוק "זאת תורת העולה היא העולה על המזבח..." וכו' (ויקרא ו', ב') מסתמכים בעצם על הפסוק הנ"ל כמקור העיקרי לדין זה, והפסוק של "היא העולה" הובא רק ללמד את פרטי הדין והיקפו. גם בדף פ"ז ע"א מביאה הגמרא בברייתא פסוק זה, והגר"א (במאורות הגר"א על המשנה הנ"ל) מביא זאת כמקור לדין זה. וכן כתב הרמב"ם (הלכות פסולי המוקדשין פ"ג ה"ג): "שכל הראוי לאישים אם עלה לראש המזבח לא ירד, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש".
2. וע"ש בתוס' ד"ה אר"י שגם במקומות בש"ס בהם נראה כאילו נחלקו בכך, כגון מחלוקת חזקיה וזעירי בסוכה דף נ' ע"א, למסקנה אין סתירה לקביעה זו של ר' יוחנן, שהובאה להלכה ברמב"ם הלכות פסוה"מ פ"ג ה"כ. וע"ע בביאורו ב'ערוך השולחן העתיד' הל' פסוה"מ סימן ק"ל סעיפים ט"ו-י"ז.
3. ומתבאר שיתנו בהרחבה בדף נ"ט ע"א.
4. הרי משנה פסוקה היא לגבי הפסולין שהמזבח מקדש (בדף פ"ד ע"א) "כשם שאם עלו לא ירדו כך אם ירדו לא יעלו".

טעות או שגגה, אך לא כשהגיעו למזבח בלא כוונת הקטרה כלל. ויתירה מכך, ה'חסדי דוד' מדקדק מלשון זו של התוספתא חידוש גדול, שכל דין "אם עלו לא ירדו" הוא רק "היכא שהיה שוגג בעלייתו, כגון שלא נודע פיסולן מתחילה אלא לאחר שהעלן נמצאו פסולין, אבל אם הזיד בעלייתו שידע בפיסולן - ירדו", ולא יתקדשו. ואף שלמדנו דין "עלו לא ירדו" מהפסוק, ומצד הלימוד לא הייתה סברא לחלק בין שוגג למזיד, יש לומר דאעפ"כ לא איירי במזיד, משום דהוי מצווה הבאה בעבירה. ומוסיף ה'חסדי דוד' שאפשר גם לדייק זאת מלשון המשנה, שנקטה "אם עלו לא ירדו" ולא נקטה "אם העלן", "לא שמוענין דדווקא בשוגג דהו"ל כעלו מעצמן בהא הוא דלא ירדו". אמנם למסקנה נראה שהוא מסתייג מחידושו ואומר "ומ"מ לא מצאתי גילוי מפורש לזה", ויותר נראה דהדין הוא בין בשוגג בין במזיד, ובלבד שיהיה "מדעת", לשם הקטרה.

והנה, בירושלמי מסכת סוכה [פ"ד ה"ז] מצאנו דברים מפורשים עוד יותר מדברי הגמרא דמנחות דלעיל. הירושלמי אומר על הפסוק "וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים" [שמות מ', י'], "מה המזבח אינו מקדש אלא בדעת אף הכלים לא יקדשו אלא בדעת". לכאורה מפורש בדבריו שאין המזבח מקדש אלא לדעת, ובזה כלול שגם פסולין שהמזבח מקדש לא יתקדשו שלא

כלל לא נתכווין להעלותם להקטרה, אלא שבדרך כלל שהיא עלו על המזבח שאז ליתא לדין 'אם עלה לא ירד' כלל, אזי מובן למה הקשו תוספות רק על הציור של 'אם ירדו לא יעלו', כי באמת כל עוד לא הייתה העלאה מדעת, אף על הרצפה ליתא לדין 'אם עלו לא ירדו כלל' ולכן על זה לא היה שייך לתוס' להקשות.

על עמדה זו חוזר השפ"א גם בפירקין [דף פ"ד ע"א]. על לשון המשנה: "כשם שאם עלו לא ירדו כך אם ירדו לא יעלו" שואל השפ"א: "הלשון 'כשם' אינו מובן שפיר", שהרי מהי ההקבלה בין 'עלו לא ירדו' ובין 'ירדו לא יעלו'? ומחדש: אם נאמר, ע"פ הכלל ש'כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת', שגם במזבח הדין כך, ושכל דין 'אם עלו לא ירדו' הוא רק כשהעלה מדעת, לשם הקטרה, אז אפשר לומר שמה'כשם' נתחדש לנו דין להלכה: כמו ש'אם עלו' זה רק מדעת, ואם אינו מדעת לא נחשב כאילו שעלה כלל, כך גם יש לומר ש'אם ירדו' זה רק מדעת, שהורידו בכוונה, אבל אם נפל מעצמו אינו נחשב כאילו ירד כלל וצריך להעלותו⁵.

גם מלשון התוספתא [קרבנות פ"ט ה"א], שכתבה "כל הזבחים שעלו לגבי מזבח ונמצאו פסולין הרי אלו לא ירדו", משמע שהייתה פה העלאה מדעת, לשם כוונת הקטרה, וכשהעלום חשבו שכשרים, ורק למעלה נודע שהם פסולין ושהייתה פה איזו

5. ומוסיף השפ"א שבזה יתיישב מה שפירש רש"י על דברי המשנה (דף פ"ו ע"א) "וכולן שפקעו לא יחזירו" - שאין צריך להחזיר, ושאל התו"ט: למה נקט רק "אין צריך", הרי "אסור", דהא אם ירדו לא יעלו? אלא שלפי חידוש השפ"א פקיעה, שהיא שלא בכוונה, אינה בכלל "אם ירדו לא יעלו". אמנם בהמשך דבריו דוחה השפ"א את חידושו, ע"ש.

6. ומוסיף שגם אין סברא לומר שלא יקדש משום קנסא, "דאטו משום דכהן חטא קנסינן ליה למזבח הואיל והקדש מקבלו".

7. ועיין ברש"י למעילה דף ג' ע"ב ד"ה 'שנפסלה' בתוך דבריו שם כותב במפורש "בשוגג או במזיד".

המלחמ"י שלפי פי' זה של קה"ע יובן יותר מדוע לפי הירושלמי היה דין זה יותר פשיטא ליה במזבח מאשר בכלי שרת¹¹, כי במזבח - שעולה ישירות להקרבה - א"א שיקדש המזבח חולין אלא אם יהיה זה מדעת, משום דבעינן הזמנה וקידוש בפה, אבל בכלי שרת - שעדיין אינו ישירות להקרבה - הווא אמינא שעצם נתינתו בכלי גם שלא מדעת יהיה מקדש חולין, לכן הוצרכו ללמוד ממזבח שלא כן הוא, וגם כלי שרת מקדש רק מדעת¹².

ולפי הבנה זו קובע המלחמ"י, שגם לפי הירושלמי דבר שכבר קדוש ושייך למזבח להקרבה מחמת קדושתו לא שייך כלל לומר עליו שהמזבח לא יקדשו שלא מדעת, דעל זה נאמר "כל הנוגע במזבח יקדש", דזה

מדעת, וכך מסיק בדבריו ב'מקדש דוד' [בסימן ד' ס"ק ד']⁸.

ואולם, בספר 'מלחמות יהודה' נסי' ל"א ס"ק ד' מעיר שבפירוש 'קרבן העדה' בירושלמי שם פירש: "שאם העלו חולין ע"ג המזבח ודאי אינו קדוש אלא אם כן שהקדישן מתחלה", כלומר: החידוש הוא רק לעניין חולין, שאינם יכולים לעלות על המזבח לפני שנתקדשו בקדושת הפה להזמיןם להיות מקודשים¹⁰, ולכן ודאי צריכים דעת כדי להתקדש, אך קדשים שכבר עברו הזמנה בפה או שעשו בהם מעשה מקדש (כשחיטה בבהמה, מליקה בעוף וכו') ואח"כ נפסלו ועלו על המזבח, אין ראיה מהירושלמי שלא יקדשם המזבח אף אם הועלו שלא מדעת. ואדרבה, מוסיף

8. וגם הגר"מ זעמבא ו'תורת הקודש', שיוזכרו לקמן, הבינו כך בירוש', וע"ע בהמובא ב'שערי היכל' לזבחים מערכה קצ"ח. וע"ע ב'מקדש דוד' שם שמוסיף שלפי"ז מיושבים דברי הרמב"ם (הל' איסורי מזבח פ"ו ה"ה) על נסכים שנטמאו ש"עושה להם מערכה בפני עצמן ושורפן במזבח", (ודלא כשיטת רש"י, בזבחים דף צ"ב ע"א ד"ה מערכה, שפירש דהיינו בעזרה על הרצפה). וקשה, הרי למ"ד שגם בנסכים אומרים "אם עלו לא ירדו" הרי ממילא כיון שעלו המזבח קולטן ויינסכו כדין ולא יישרפו? אלא, שהיות והעלן שלא על מנת לנסכן אחר כך אלא על מנת לשורפן, ממילא אין המזבח קולטן, וכמבואר בירושלמי. וע"ש דוגמאות נוספות לכך ש"כל שעולין לשם שריפת פסולין ולא להקטרה אין המזבח קולטן". אמנם יש להעיר שלכאורה לא קשה כלל, שהרי הרמב"ם פוסק כר' יהושע (זבחים פ"ג ע"א, הל' פסוה"מ פ"ג הי"ד) שנסכים "אם עלו ירדו", ולדידו קשיא לאידך גיסא, אם הדין הוא ש"ירדו" איך יתכן שסובר שיש להעלותם לשריפה על המזבח? עיין בהרחבה לקמן בחוברת במאמרי על 'נסכים שנטמאו'.

9. להג"ר מרדכי יהודה לובארט זצ"ל.

10. המקור לזה מביא המלחמ"י מדברי התורת כהנים (דבורא דנדבה פרשה ב', ד') "קרבן לה' - שיקדים הקדשו להקרבתו", שצריך הקדש וזימון לפני ההבאה להקרבה, וכמבואר שם בקרבן אהרן.

11. ואולי רק נסמך הירושלמי על לשון המשנה (דף פ"ו ע"א): "כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו, כך הכבש מקדש [את הראוי לו]. כשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן, כך הכלים מקדשין [את הראוי להן]".

12. ע"ש שהרחיב בעניין זה.

הערת העורך: לול"ד מחשבת פיגול או מחשבת לא לשמה היא מחשבת הקטרה - שמקטיר ע"ד לאוכלו חול"ז או חול"מ או לשם קרבן אחר, ואם כן תמיד הוי 'מדעת' [דפשוט דאין צריך דעת 'לקדש', אלא בעינן דעת להקטיר ולא שיעלה ללא מחשבה או מאליו].

ניסים היאך מכבדן, הרי בזה הוא מפסיד קדשים? רבנו תם שם מתרץ, שהיות וכלי שרת אין מקדשין אלא לדעת, והגחלים שהתפזרו הרי אין הוא חפץ בהם, אם כן ממילא הם כלל לא התקדשו ולכן יכול לכבדן לאמה. ועל דבריו הקשה רבנו אלחנן שהרי דין זה שכלי שרת אין מקדשין אלא מדעת שנוי במחלוקת במסכת סוכה [דף מ"ט ע"ב], ואם כן לא מיושב הדין אליבא דכולי עלמא.

תירוץ אחר מובא בתוס' בשם יש מפרשים, שדין זה שמכבדן לאמה הוא דווקא כשנתפזרו ממחתה של כסף, דהיא לא נתקדשה, רק אותה של זהב שעירה בה בפועל על גבי המזבח. ועל כך הקשה רבנו אלחנן, הרי "מזבח מקדש את הראוי לו", והרי את הגחלים נטל מעל גבי המזבח, ואם כך בכל מקרה צריכים היו הגחלים להתקדש, גם ללא הכלי שרת?¹⁷ מדויק בעל 'תורת הקודש': אם נסבור כהירושלמי, דאין מזבח מקדש שלא מדעת, לא קשה כלל, דאם אינו מקדש שלא מדעת לא קדשו הגחלים כלל, וכמו שתירץ ר"ת בעניין כלי שרת. יוצא ששיטת ר' אלחנן היא שמזבח מקדש גם שלא מדעת, ובוה לא ציין שנחלקו בדבר כמו בכלי שרת, ויוצא שלידו בכלי שרת יש מחלוקת ובמזבח לכ"ע מקדש גם שלא

לא תלוי עוד בדעתו, אולם דבר חולין שאינו רוצה שיהיה קודש - אין המזבח מקדש. ומביא לכך המלחמ"י ראייה מפירקין. משאלת הגמרא [בדף פ"ז ע"ב]: "ואי אמרת אויר מזבח כמזבח דמי, עולת העוף דפסלה במחשבה היכי משכחת לה? הא קלטה מזבח", הרי מליקתה היא בראש המזבח, ואפילו יבוא לפוסלה במחשבת חוץ לזמנו הרי תיכף כשעלתה כבר נקלטה על גבי המזבח ויש לה הדין שאם עלתה לא תרד? מעיר המלחמ"י: אם היינו לומדים את הירושלמי כפשוטו, שאין המזבח מקדש אלא מדעת, אפשר היה להעמיד שהיה בדעתו שלא יקדש המזבח אחר שחישב בה בפיסול? אלא שכיון שלא מדובר בחולין אלא בעולה שכבר קאי להקרבה שוב אין הדבר תלוי בדעתו כלל.

ובספר 'תורת הקודש' [סי' מ"ט אות ח']¹³ הוכיח מדברי רבנו אלחנן בתוספות, דמזבח מקדש שלא מדעת. התוס' [בחגיגה דף כ"ג ע"ב ד"ה שאם]¹⁴ דנים בקושיית רבנו ניסים גאון על דברי הגמרא [יומא דף מ"ד ע"ב] באם אירע שבעת שעירה גחלים מעל גבי המזבח מתוך מחתה של ארבעת קבין למחתה של שלושה קבין¹⁵ נתפזר קב גחלים, שההלכה היא ש"מכבדן לאמה סילון של עזרה היוצאת לנחל קדרון"¹⁶. והקשה רבנו

13. להג"ר מרדכי אילן זצ"ל.

14. וכן ביומא דף מ"ו ע"ב ד"ה כי פליגי.

15. כדין המבואר במשנה שם בדף מ"ג ע"ב.

16. רש"י שם.

17. ביישוב קושייה זו מתפצל המהלך בתוספות. התוס' דחגיגה אומרים שלא קשה, משום שדין "מזבח מקדש" לא נאמר על גחלים, ולא שייך לקרותם "ראוי למזבח". ואין הם מבארים טעם הדבר, אבל הם מביאים ראייה ממה שהגמרא דנה (יומא דף מ"ו ע"ב) בדין המוריד גחלים מן המזבח לארץ אם ועל איזה איסור עובר, שנחלקו בכך אב"י ורבא, ואעפ"כ לא הזכירו כלל הסברא שהגחלים הם "ראוי למזבח". ולעומת זאת התוס' ביומא שם קובעים מפורשות להפך, ש"כיון דהוו (הגחלים) על המזבח - מקדש את הראוי לו, ודוחק לומר דהיינו דווקא בקרבנות". ועיין בהרחבה בחידושי ר' אריה לייב מאלין ח"א סימן כ'.

שרת ובין המזבח, ולכן כלי שרת אין מקדשין שלא מדעת ואילו המזבח מקדש. ולעומת זה דעת היש מפרשים בתוספות, שלא היה קשה לו שהמזבח לא קידש, או שסבר שגם המזבח כלול בלימוד של הפסוק הנ"ל ומתחנך ככלי שרת, או שסבר כהירושלמי שיש בכלל מקור אחר ממנו עולה שלא יקדש אלא לדעת²⁰.

הרמב"ם [פסוה"מ פ"ג ה"כ] פסק בעניין כלי שרת במפורש כדעת ר' יוחנן במנחות ש"אין מקדשין אלא מדעת", אך בעניין המזבח לא גילה דעתו. ולפי הכיוון של הירושלמי היה מקום להשוות בדיניהם. אך בספר 'צפנת פענח'²¹ מדייק מלשון הרמב"ם [שם פ"ג ה"ג] שכתב: "וכן זבחים שחוטים שעלו לגבי המזבח...יפשיט וינתח בראש המזבח, שכל הראוי לאשים אם עלה לראש המזבח לא ירד, שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש", שלשון 'שעלו' משמע בלא כוונה מיוחדת בהעלאה לקדש הפסול, ואף אם עלו מעצמן בלא דעתו - כמו שעלו מחיים ושחטן שם, לא ירדו, והיינו גם שלא מדעת. במשנה בפירקין [דף פ"ד ע"א] מובא ש"עולה שעלתה חיה לראש המזבח תרד, שחטה בראש המזבח יפשיט וינתחנה במקומה" - ולא תרד, ומדובר בשנפסלה, כפי שמבואר שם בגמרא [בדף פ"ה ע"א]. וכתבו ה'חזון איש' [זבחים סי' ז' ס"ו]²²

מדעת, וזאת להיפוך מהא דמשמע בירושלמי, שבכלי שרת נחלקו אך במזבח לכ"ע אין מקדש שלא מדעת.

ובהמשך דבריו שם מטעים בעל 'תורת הקודש' מפני מה סבר רבנו אלחנן דיש לחלק בין דין כלי שרת והמזבח. התוס' בחגיגה לאחר שהעירו על דברי ר"ת שדין כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת שנוי לכאורה במחלוקת, מוסיפים שבמסכת מנחות¹⁸ יש ילפותא "איכא מאן דמוכח מן 'ולקחו את כל כלי השרת' [במדבר ד', י"ב] דאין מקדשין אלא לדעת". ומבאר 'תורת הקודש' הילפותא, דלשון הפסוק הוא: "וְלָקְחוּ אֶת כָּל כְּלֵי הַשְּׂרֵת אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בָּם בְּקֹדֶשׁ וְנָתְנוּ אֵל בְּגֵד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמַכְסֵה עוֹר תְּחָשׁ וְנָתְנוּ עַל הַמּוֹט". ומפסוק זה למדה הגמרא [שבועות דף ט"ו ע"ב] גם ש"כל הכלים שעשה משה - משיחתן מקדשתן, מכאן ואילך - עבודתן מחנכתן (רש"י: התחלת עבודתן מחנכתן לקדושה)", יוצא שמפסוק זה למדו ב' דינים: שאין כלי שרת מקדשין שלא מדעת, ושעבודתן מחנכתן. אומר תוה"ק, אם נאמר שקידוש וחינוך המזבח אינו מדין "עבודתן מחנכתן" אלא יש לו גדר אחר, ודלא ככלי השרת¹⁹, ממילא שני הלימודים בפסוק תלויים זה בזה, וכשם שזה לא שייך במזבח אף זה לא שייך, ולכן פשיטא ליה לרבנו אלחנן לחלק בין כלי

18. וכבר העיר במסורת הש"ס שם שלא מצא במנחות הוכחה זו. ושמה גירסה אחרת הייתה לבעלי התוספות.

19. וכפי שהאריך ב'תורת הקודש' סימן ל"ט לבאר עניין זה, שבכלי שרת דכתיב ביה "אשר ישרתו בס"י הדין בשירות כל דהוא דמקדש, מה שאין כן המזבחות יש בהם דין אחר, המזבח החיצון דווקא בתמיד של שחר והמזבח הפנימי דווקא בקטורת וכו' ע"ש שמרחיב ומביא כמה נפקא מינות בדבר, כגון דבכלי שרת מהני לחינוך אפילו עבודה פסולה ואילו במזבח לא יתחנך בכך וכו' ע"ש.

20. וע"ע ב'תורת הקודש' שם שממשיך ומברר לפי זה מה יהיה הדין במזבח הפנימי.

21. קונטרס השלמה דף י"ד ע"א ד"ה וזוהי מבואר.

22. החזו"א מבחין ומבדיל שלעניין קליטת המזבח דם שנשפך כך שאי אפשר יהיה לאוספו,

של כהן, מקדשת את האימורים, אך אעפ"כ יש דין "לא ירדו", כי "העלאה למערכה הוי כנעשה מאליו, דאטו ההעלאה בעי שתהיה מכח אדם, והוי כמו שנעשית לחמו של מזבח ממילא בלא כוונת מקדיש, וכמו אילו הוקדשה מאליו, ולא נחית להו דין מעילה", הרי שסובר האו"ש שדין "אם עלו לא ירדו" הוא גם במה דנעשה מאליו, שלא מדעת. אולם הגאון ר' מנחם זעמבא הי"ד [זרע אברהם' סי' כ"ג אות כ"ה] הקשה על דבריו, שמסבירא אין הכרח להסיק זאת, שהרי אדרבה, מדברי הגמרא שכלי שרת אין מקדשין אלא לדעת, ועוד יותר מדברי הירושלמי הנ"ל משמע איפכא, שצריך דעת, ולכן גם בגמרא זו צריך להסביר שאף אם עלה למזבח ממילא אין המזבח יכול לקדשו אא"כ כיוון הכהן שיקדש שאז כבר אינו נחשב ממילא כיון שבא ע"י כוונת המקדיש אף שלא בא ע"י מעשיו. ומוסיף הגרמ"ז שמוכח מדברי רש"י במנחות [דף ז ע"א דה ומשני]²⁵ שאפילו מאן דאמר שכלי שרת מקדשין גם שלא מדעת "הני מילי כי מהדר ליה איהו ממש אדעתא דלא ליקדוש - מקדש ליה", אבל אם נפל ממילא "נעשה כמי שהחזירו הקוף ולא מקדש ליה כלי", וזה אפשר לומר גם לגבי המזבח, א"כ יוצא שלכ"ע כשעלו מאליו אין מקדש, וכל המחלוקת היא רק כשיש מעשה אדם אך בלא כוונת קידוש האם מקדש או לא²⁶.

וה'מקדש דוד' [סי' ד' ס"ק ד'] שמכאן ראייה שדין "עלה על המזבח לא ירד" הוא גם שלא מדעת, ולא רק שא"צ דעת אלא גם א"צ מעשה, שהרי הבהמה עלתה מרצונה ולא שמישהו העלה אותה. אולם דוחה המקד"ד שאין זו ראייה מוכחת, כי כיון שעשה מעשה שחיטה בראש המזבח זה מה שמחשיבו להיות "מדעת", "דהזבח הוא עתה על המזבח מדעתו וע"י מעשיו", אך איה"נ שללא מעשה זה אם עלה שלא עמ"נ להקטיר אולי לא היינו אומרים "אם עלה לא ירד".

גם מפשיטות דברי ה'אור שמח' עולה שסבר שדין "אם עלו לא ירדו" הוא גם כשעלו מאליו. האו"ש דן [מעילה פ"ה ה"ו] בדין "הקדיש בור ואחר כך נתמלא מים אין מועלין בהן"²³, שהסבירו שם הראשונים²⁴ שיסוד העניין הוא משום שדין מעילה ישנו רק בדבר הבא מכח האדם המקדש, ככתוב "קדשי בני ישראל", ולא ממה שנעשה מאליו וממילא. ובא האו"ש ע"פ יסוד זה לבאר דברי הגמרא בפירקין [זבחים דף פ"ה ע"ב], לגבי אימורי קדשים קלים שהעלין לפני זריקת דמן, שהדין הוא שאין בהם דין מעילה, משום שאין דין מעילה נוהג לפני זריקת דמים, ובכל זאת נוהג בהם דין "אם עלו לא ירדו" ואין להורידן ונעשו לחמו של מזבח, דטעם הדבר שאין דין מעילה הוא משום שרק זריקת הדמים, הבאה מכוחו

כפי שדנה הגמרא בדף כ"ז ע"ב, בזה ודאי אין המזבח קולט כשהעלה שלא בכוונה, מה שאין כן לעניין אם עלה לא ירד זה יתכן גם שלא בכוונה. ועי' מה שדן בדבריו בספר 'נחלת אברהם' זבחים דף פ"ג.

23. לעומת כשהבור כבר עם מים בתוכו שכן מועלין בהן, משנה בתמורה דף י"ג ע"א, ודנים בה גם בב"ב דף ע"ט ע"א.

24. רמב"ן, רבנו יונה, ריטב"א, וכפי שהטעים הדברים בקצות החושן סימן ר' ס"ק א'.

25. ועיי' ב'מלחמות יהודה' הנ"ל מה שביאר ברש"י זה.

26. ולעניין מה ששאל האו"ש, למה אין באימורין דין מעילה לפני זריקה, מבאר הגרמ"ז (שם באות כ"ו) שזה משום שאין עליהם עדיין חובת הקטרה לפני זריקה, ובכל אופן בגלל שיש עליהם כבר הכשר הקטרה לכן יש בהם דין "אם עלו לא ירדו", עיי' באורך.

וְקִדְשָׁתָּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ
 קְדָשִׁים" [שמות מ', י'], וכתב הרמב"ן שם:
 "ויתכן שאמר במזבח 'קדש קדשים' בעבור
 שיקדש, כמו שאמר 'והיה המזבח קדש
 קדשים כל הנוגע במזבח יקדש'²⁸. משמע
 שסובר הרמב"ן שדווקא המזבח נקרא 'קדש
 קדשים' ולא רק 'קודש', משום שיש בכוחו
 לקדש. וקשה, הרי גם כלי שרת מקדשין,
 וכאמור במשנה: "כשם שהמזבח והכבש
 מקדשין את הראוי להן, כך הכלים מקדשין",
 אם כן מאי אולמיה המזבח מהכלי שרת?²⁹
 והנה התוספות במסכת מעילה [דף ח' ע"א
 ד"ה קרמו] כתבו "והא דכלי שרת מקדש
 היינו דוקא כשנעשה כל הראוי ליעשות בו",
 ועל פי זה מבאר 'טהרת הקודש' [בזבחים
 דף פ"ג ע"ב ד"ה ור' יהושע] שהיתה הווא
 אמינא לומר שכשם שבכלי שרת אינו מקדש
 אלא כשכבר נעשה כל הראוי להיעשות בו,
 כך גם במזבח לא יקדש עד שמשלה בו
 האור פורתא, לכן היה צורך בגמרא להדגיש

בשורש המחלוקת נראה, דמי שסובר
 שהמזבח מקדש גם שלא מדעת וללא כוונה,
 זה משום שזו סגולת המזבח, עצם מציאותו,
 'כל הנוגע במזבח יקדש', ומה שמקדש זה
 עצמות קדושת המזבח והמפגש עימו, כמו
 אש השורפת כל הבא במפגש עימה, ובתנאי
 שיהיה זה חומר שאכן נשרף באש, כלומר:
 שאין המזבח מקדש אלא את הראוי לו.
 אולם מי שסובר שאין המזבח מקדש אלא
 מדעת זה כי סוף סוף הפעולה המקדשת
 היא פעולת האדם וכוונתו, לא מעשה קוף
 בעלמא, והיא שגורמת לחלות של קדושת
 המזבח לחול על מה שבא במפגש עימו,
 ומתוך כוונה זו, לא באופן סתמי²⁷.

- - - - -

בשולי הדברים, ראינו שמשמע
 מהירושלמי שגדול כוחו של המזבח, שממנו
 למדו לעניין כלי שרת, שאין מקדש אלא
 מדעת. הירושלמי למד זאת מהפסוק:
 "וּמְשַׁחְתָּ אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת כָּל כְּלָיו"

27. ועיין בספר 'משנת ראשונים' (להג"ר ישראל בארי זצ"ל, ח"ב עמ' צ') שמתפק בדין "אם עלו
 לא ירדו" כשהעלם לפני שהדליק את המערכה, "אם עצמיות המזבח קובע לקודש, ואפילו
 בלי אש המערכה, או בעיני דווקא שיהיה אש על המזבח ויהיה ראוי להקרבה בזמן ההעלאה",
 ויש להקיש ולדמות בין הדברים.

28. זהו החסבר השני ברמב"ן שם. ובהסבר הראשון כתב: "בעבור שיקריבו בו גם קדשי הקדשים
 אמר בו כן, אף על פי שהיה בחצר. ואמר גם במשכן (בפסוק הקודם) 'והיה קדש', כי לא
 נקרא 'קדש קדשים' רק מקום משכן הארון, כמו שנאמר (לעיל כו לג) והבדילה הפרכת לכם
 בין הקדש ובין קדש הקדשים". ולפי הסבר זה אינו עניין לסוגיית 'מזבח מקדש' כלל.

29. וכן הקשה שם הנצי"ב בהעמק דבר, ומחמת הקושיה הציע בלשון הפסוק הסבר אחר,
 מחודש, שהרי הפסוקים שם מתארים את סיום ימי המילואים, וכל כלי הקודש עד אותו
 יום השמיני יש לומר שלא נתקדשו כלל, ומשיחתן מקדשתן (סנהדרין דף ט"ז ע"ב), ובכל
 שבעת ימי המילואים לא הקטירו קטורת ולא הדליקו נרות, מה שאין כן המזבח שעל כרחך
 היה קודש כבר בעצם ימי המילואים שהרי הקריבו עליו, אם כך מה פעלה משיחה זו
 שמתאר הפסוק על המזבח? זהו האמור שעד עתה היה 'קודש' ועתה הוא 'קודש קדשים',
 כי עד עתה היה רק כדין במת יחיד. והנה הרמב"ן ודאי לא יכול היה לקבל פירוש זה,
 דבמפורש כתב הרמב"ן (לעיל פסוק כ"ז) שכל שבעת ימי המילואים היה משה מקטיר קטורת
 ומעלה הנרות. וע"ע בנצי"ב שהקשה עוד על דברי הרמב"ן דלכאורה גם בכלי שרת מצאנו
 שנקראו 'קדש קדשים' (שמות פ"ל, כ"ט).

לג בדין מזבח מקדש מדעת או אף שלא מדעת [דף פ"ג ע"א]

ש"כל הראוי למוקדה מקדש מזבח", אפילו כשלא משלה בו האור כלל. אם כן לפי זה יש לומר שבכך גדול כוחו של מזבח, דמקדש אף בנגיעה בעלמא, וכאמור "כל הנוגע במזבח יקדש", ודלא כהכלי שרת, וכך אפשר לבאר את דברי הרמב"ם³⁰.

30. וכן הובא בספר 'המזבח מקדש' להג"ר יעקב לב ז"ל, סימן י"ז, וע"ש שהרחיב באפשרות נוספת לתירוצו.